

פרשת וארא שנת תשפ"ב

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

בספר עיר בנימין (אות רס"ו) הקשה על מה שאמר דחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקינו, מהא דאיתא במסכת יבמות (דף ה:), יכול יהא כיבוד אב ואם דוחה שבת (דאם אמר לו אביו חלל את שבת יכול שישמע לו), תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה', כולכם חייבין בכבודי (אתה ואביך ואמך חייבים בכבודי, מאני ה' דריש ליה) עיי"ש.

והקשו התוס' (ד"ה כולכם) למ"ל קרא דכיבוד אב ואם אינו דוחה שבת, והא בלאו קרא נמי לא דחי שהרי הוא ואביו מוזהרין על השבת, כדאיתא בקידושין (ל"א), אביו אומר השקיני מים ואמו אומרת השקיני מים, הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך, ותירצו התוס' דמהכא ילפינן התם הך סברא עיי"ש, ומעתה דנקטינן מה"ת הך סברא דאתה ואביך חייבין בכבודו, א"כ נימא נמי הנך כבוד אביו ועשה כבוד אבי אביך שאתה ואביך חייבין בכבוד אבי אביך עכ"ק.

ומעתה שפיר מבואר סמיכות הפרשיות, עתה תראה את אשר אעשה לפרעה, היינו העשוי לפרעה דייקא תראה אבל העשוי למלכי ז' האומות לא תראה לפי שההרת על מדותי, וכי תימא הרי אברהם נמי הרהר על מדותי שאמר במה אדע, הרי תשובתו בצדו שנענש ע"ז שנשתעבדו בניו למצרים, וכי תימא מנ"ל דבשביל אברהם היה גלות מצרים, ואי משום שיעקב לא הזכיר לאלקי אביו אברהם, דילמא התם היינו טעמא לפי שחייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד אבי אביו, ולזה אמר הכתוב וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה', היינו דאין לפרש כמש"כ המדרש דחייב אדם בכבוד אביו יותר מבכבוד אבי אביו, שהרי כתבתי אני ה' אצל איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו, להורות שאתה ואביך חייבים בכבודי, וכיון דנקטינן סברא זו ממילא מחוייב אדם בכבוד זקינו יותר מבכבוד אביו, ומעתה ליכא למימר כטעם המדרש על שלא אמר לאלקי אברהם, ועכצ"ל דלכן לא רצה להזכיר את אברהם כיון שעל ידו נתגלגל הגלות, ומעתה שפיר מוכח שאין ראוי להרהר אחר מדותיו של הקב"ה עכ"ד הכרם חמד.

ובדרוכו נילך לפרש באופן אחר סמיכות הפרשיות, דהנה לכאורה צ"ב, מה היתה טענתו של משה למה הרעותה לעם הזה, דהרי נודע תמיהת המפרשים על מה שיצאו ישראל ממצרים אחר רד"ו שנים, הלא הגזירה היתה על ארבע מאות שנים, ותירצו, דקושי השעבוד השלים הזמן, כדאיתא במד"ר פ' בא (ט"ו-א) אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא שלמו, אמר להם כבר שלמו, שנאמר (שה"ש ב"א) הנה

וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה': ודקדק באור החיים הקדוש וז"ל: צריך לדעת מה דיבר אלוקים, גם הודעת 'אני ה' אחר שכבר אמר לו למעלה זכרון השם עיי"ש, ולעיל מיניה כתיב, וישב משה אל ה' ויאמר ה' למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתני:

והנבס"ד לפרש הסמיכות, עפ"מש"כ בספר כרם חמד לבאר דברי רש"י עה"פ עתה תראה אשר אעשה לפרעה, הרהרת על מדותי לא כאברהם שאמרת לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואח"כ אמרת לו העלהו לעולה ולא הרהר אחר מדותי וכו', ולכאורה צ"ב, דהרי גם באברהם מציינו שהרהר אחר מדותיו של הקב"ה, כדאיתא בנדרים (ל"ב) מפני מה נענש אברהם אבינו ונשתעבדו בניו למצרים, מפני שהפריז על מדותיו של הקב"ה שאמר במה אדע כי אירשנה, ופי' הר"ן שהרבה להרהר על מדותיו של הקב"ה עיי"ש. אך י"ל דהקב"ה אמר למשה דממה נפשך שלא כדון עשה שהרהר אחר מדותיו ולא נהג כאברהם וכו', ושמא יאמר שגם אברהם אבינו הרהר אחר מדותיו במה שאמר במה אדע, אדרבה הרי בשביל זה נענש שנשתעבדו בניו והיה לך ללמוד מכך דאסור להרהר אחר מדותי.

והנה כשירד יעקב מצרימה נאמר בפרשת ויגש (פרשה מ"ו-א) ויזבח זבחים לאלקי אביו יצחק, ואיתא במדרש רבה (פרשה צ"ד-ה), א"ר יהושע בן לוי, חזרתי על כל בעלי אגדה שבדרום שיאמרו לי פסוק זה (שהיה לו לומר לאלוקים או לאלקי אבותיו), ולא אמרו לי וכו' עיי"ש, והמתנות כהונה כתב לפרש, דהוה קשיא לר' יהושע בן לוי דאמאי לא אמר לאלקי אביו אברהם כי הוא היה הראשון שהודיע אלקותו עיי"ש, וי"ל עפ"מש"כ הרמב"ן (פרשה מ"ו-א) וז"ל, כי כאשר בא יעקב לודת מצרים ראה כי הגלות יתחיל בו ובורעו, ופחד ממנו וזבח זבחים רבים לפחד אביו יצחק שלא תהא מדת הדין מתוחה כנגדו עיי"ש, ולפי"ז י"ל דמה"ט לא הזכיר נמי לאלקי אביו אברהם, לפי שלא רצה להזכיר את אברהם אצל אותן הזבחים, משום דהזבחים אלו היו ע"י שראה שהגלות מתחיל בו, וזה היה בשביל אברהם כדאיתא במסכת נדרים (סו), ע"כ לא רצה לחלוק לו כבוד ולומר נמי לאלקי אביו אברהם, שלא להזכיר הקטרוג שבא על ידו, דאין קטיגור נעשה סניגור, מוכח ממה שלא הזכיר יעקב לאלקי אברהם, דגלות מצרים הוא בשביל אברהם אבינו.

אמנם במדרש (סו) איתא, אמר רב הונא כד אתא ר' יהושע בן לוי לטבריה שאליה לר' יוחנן ולריש לקיש, ר' יוחנן אמר שחייב אדם בכבוד אביו יותר מכבוד זקינו וכו' עיי"ש, ומעתה ליכא להוכיח שהגלות הוא בשביל שהרהר אברהם אבינו לומר במה אדע, אך

הסתיו עבר, ופי' ביפה תואר (שם) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות עיי"ש, ולפי"ז בדין הוא שיהיה קושי השעבוד לישראל, דזאת היתה טובה לישראל דעי"ז יוכלו לצאת קודם הזמן.

אך י"ל, דבספר ערבי נחל (דרוש ב' לפסח את ד') כתב הטעם דיצאו בני ישראל ממצרים קודם שנשלמו הד' מאות שנים שנגזר עליהם, לפי"מ דאיתא במסכת סנהדרין (דף צ"ח.) א"ר אלכסנדר, ריב"ל רמי כתיב בעתה (הקטן יהיה לאלף והצעיר לגוי עצום אני ה' בעתה אחישנה) וכתוב אחישנה, זכו אחישנה לא זכו בעתה, רצ"ל כשיזכו מעשיהם ויעשו תשובה תבוא הגאולה קודם העת, משא"כ אם לא יזכו ח"ו, הגאולה מתאחרת עד עת הקבוע, וככה היה גם בגלות מצרים דמיד בשעת הגזירה היה שני זמנים לגאולה, זמן שהוא בעתה בארבע מאות שנים, וזמן בבחינת אחישנה אם יעשו תשובה, אלא לפי שזכו ישראל ועשו תשובה כמבואר במד"ר פרשת שמות (פרשה א-ל"ו) בפסוק וירא אלקים את בני ישראל וידע אלקים, רבנן אמרי וירא אלקים שעשו תשובה הבינונים וגם הרשעים הרהרו לעשות תשובה, וידע אלקים שאפילו אחד בחבירו לא היה יודע אלא הקב"ה לבדו, וזה מכוון את לבו וזה מכוון לבו ועושי תשובה עיי"ש, ולכן זכו ונתקיים בהם אחישנה ונגאלו קודם העת הקבוע עיי"ש, ומעתה לא צריכין לקושי השעבוד שישלים הזמן.

ואיתא במסכת יומא (דף פ"ו), אמר ר' לוי, גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלקיך, ר' יוחנן אמר, עד ולא עד בכלל וכו' עיי"ש, ובספר תוספת יום הכיפורים הביא מספר תארה לעינים שכתב, דפליגי אי מהני תשובה לע"ז, דר' לוי ס"ל דגדולה תשובה שיש בה כח לכפר אף שכפר בעיקר ועבד עבודה זרה שזהו עד כסא הכבוד, דגם לחטא דע"ז מהני תשובה, ור' יוחנן ס"ל דעל כל דבר תשובה מכפרת חוץ מעובד עבודה זרה וכופר בעיקר וזהו ולא עד בכלל, דלחטא דע"ז לא מהני תשובה עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל דעל חטא ע"ז לא מהני תשובה אי אפשר לומר דיצאו קודם הזמן מפני שעשו תשובה, דהא היו אז במצרים עובדי ע"ז ועל חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ובספר פרדס יוסף (פ' שמיני) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטראווצא זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, עפמש"כ קמאי דהא דמהני תשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא ביומא (פ"ב) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, וכיון דקיי"ל אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש לכן גבי חטא דעבודה זרה שכביכול הרים יד כלפי מעלה בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל כל"ת שבמקדש, ושוב אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דעבודה זרה, ועד"ז ביאר מאמר הכתוב בתהלים (ק"א-ה) סמוכים לעד לעולם וגו' פדות שלח לעמו וגו' קדוש ונורא שמו, היינו סמוכים לעד לעולם מה שאנו דורשין סמוכין דכלאים בציצית דאמרינן עשה דוחה ל"ת עיין ביבמות (דף ט.), ולכן פדות שלח לעמו היינו שמועיל תשובה, אבל קדוש ונורא שמו היינו אם פגם בשם השם וחטא בע"ז לא מהני תשובה דהו"ל בחינת קדוש דהוא כל"ת שבמקדש עיי"ש.

והא דאמרינן דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, איתא במסכת זבחים (דף צ"ז), ת"ר כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, יקדש להיות כמוה, הא כיצד, אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה (פסחים דף מ"ה.) בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת יקדש להיות כמוה, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תיפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לכולת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה כחומר החטאת שנבלע בה לפניו מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחד, ופריך ואמאי (תיפסל משום האי פורתא) וניתו עשה (דואכלו אותם דכשירה) ולידחי את ל"ת (דלא תאכל דפסולה), ומשני, אמר רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש עיי"ש.

ולכאורה יש להקשות לפימש"כ הפמ"ג פתיחה כוללת (ח"ב ס" טו), ואו"ח (ס"י שפ"ג מש"ז סק"א) ובשו"ת נובי"ק (ס"י ע"ה) ומדו"ת או"ח (ס"י א'), דספי ליה לקטן בידיים בכל איסורים הוי רק מדרבנן עיי"ש, א"כ מאי פריך הגמ' נימא עשה דוחה ל"ת הא אפשר לקיי"ש להאכילו לכהן קטן, דמ"ע דאכילת קדשים מקיימין גם ע"י קטנים כמבואר במסכת זבחים (דף צ"ט.) ובמסכת מנחות (דף ע"ג.) ואיסור דאורייתא ליכא לפי"ד המפ' הנ"ל דספי ליה בידיים אינו אסור רק מדרבנן, וא"כ אפשר לקיי"ש, והיכא דאפשר לקיי"ש לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ועיין בשו"ת אבני ציון (ח"א ס"י ס"ט אות ה') עיי"ש.

אך לדברי הפמ"ג בפתיחה כוללת (ח"ב ס" טו) שכתב, דספי ליה לקטן בידיים בכל איסורים הוי רק מדרבנן, רק בדם שרצים וטומאת כהנים דאיכא קראי הוי מה"ת, ולכל איסורים שבתורה לא ילפינן דהוי שני כתובים הבכ"א, דהצריכותא ביבמות (ק"ד.) לא קאי, דנהי דחדא מחדא ליכא למילף, מ"מ איכא למילף חדא מתרתי והוי שני כתובים הבכ"א עיי"ש, וכ"כ בפמ"ג או"ח (ס"י שפ"ג מש"ז סק"א). ולפי"ז שפיר פריך שם בזבחים על הברייתא והוא בתורת כהנים פרשת צו (סוף פרק ג), דהלא סתם ספרא ר' יהודה הוא, כדאיתא בסנהדרין (פ"ב), ור' יהודה הלא ס"ל בסנהדרין (ס"ט) דשני כתובים הבכ"א מלמדין, ולפי"ז ספי ליה לקטן איסור בידיים הוי דאורייתא, ואי אפשר לקיי"ש ע"י קטן דגם ע"י קטן אסור מה"ת, ולפי"ז שפיר פריך הגמ' נימא עשה דוחה ל"ת, ומשני דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש.

היוצא לנו מזה דאי ס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין או איכא ראייה דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וי"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, משא"כ אי ס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין או ליכא ראייה דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ואיתא ביבמות (דף ט.), יכול יהא כיבוד אב ואם דוחה שבת (דאם אמר לו אביו הלל את שבת יכול שישמע לו), תלמוד לומר איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה', כולכם חייבין בכבודי (אתה ואבין ואמך חייבים בכבודי, מאני ה' דריש ליה) עיי"ש, והקשו התוס' (דף ג.) ד"ה ניגמר, דאמאי צריכין קרא דאם אמר לו אביו שיחלל את השבת דאל ישמע לו, משום דהו"א לומר דעשה דכיבוד דוחה הל"ת דשבת, הא שבת הוה ל"ת ועשה, וקיי"ל דאין עשה דוחה לתו"ע ולמ"ל קרא עכ"ק.

ממצרים קודם הזמן דקושי השעבוד השלים, הלא בלא"ה זכו ישראל לצאת ממצרים קודם הזמן, כיון שעשו תשובה כמש"כ הערבי נחל, ע"ז אמר לו הקב"ה "אני ה'", הלא כתבתי בתורתך איש אמו ואביו תיראו ואת שבתותי תשמורו אני ה', להורות דא"צ לשמוע לאביו אם אמר לו לחלל השבת, ולכאורה בלאו קרא ידעינן דאין צריכין לשמוע לו, כיון דשבת הוא לתו"ע ואין עשה דוחה לתו"ע, והטעם דצריכין קרא אם אמר לו אביו להבעיר אש ואליבא דמאן דס"ל הבערה ללאו יצאת, דליכא רק לאו גרידא, ומינה דס"ל שני כתובים הבאים כאחד מלמד, ולפי"ז לא מהני תשובה על חטא דע"ז, וכיון שבני ישראל עבדו ע"ז במצרים לא מהני תשובה, ורק ע"י קושי השעבוד יוצמח טובה לישראל דע"ז יוכלו לצאת ממצרים קודם זמנם ודו"ק.

וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה': וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בקל ש-די ושמי ה' לא נודעתי להם: ואיתא במדרש תנחומא, ילמדנו רבנו, מהו שיקרא אדם את השם באותיותיו, כך שנו רבותינו, אלו שאין להם חלק לעולם הבא, האומר אין תחית המתים מן התורה ואין תורה מן השמים, והאפיקורוס, והלווחש על המכה ואומר, כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך, אבא שאול אומר, אף ההוגה את השם באותיותיו וכו' עיי"ש, וצ"ב שייכות השאלה לכאן.

והנבס"ד, דאיתא בסנהדרין (ב) ואלו שאין להם חלק לעולם הבא וכו', אבא שאול אומר אף ההוגה את השם באותיותיו, ובגמ' (ק"א) איתא, תנא (כי אמרינן הוגה את השם באותיותיו אין לו חלק לעולם הבא), ובגבולין (אבל במקדש לא שהי בשם היו מברכין), ובלשון עגה (אפילו במקדש לא, לשון עגה לעו שאינו הוגה באותיותיו בלשון הקודש שלנו אלא שאר לועזין, ואסור לפרש שם בן ארבעים ושתיים אותיות) עיי"ש.

ובמסכת עבודה זרה (דף י"ח) איתא, דלכן נגזר שריפה לר' חנינא בן תרדיון, שהיה הוגה את השם באותיותיו (ופירש"י דורשו בארבעים ושתיים אותיות), ובתוס' (ד"ה הוגה) כתבו, דהאיסור הוא גם בשם של ד' אותיות, וכ"כ התוס' בשבועות (ל"ה) ד"ה באלף עיי"ש.

ובגליון ישראל סבא (גליון מ"א) כתב השפע חיים זצ"ל לבאר דברי המדרש, דהנה י"ל בטעם האיסור להגות את השם, עפ"י"מ דאיתא במסכת מגילה (דף כ"ד) אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה, מפני שקורין לאלפין ועיינן ולעיינן אלפין עיי"ש, ולכאורה יש לעיין א"כ אנן דאין אנו בקיין בלשון הקודש להגותו כדבעי בהברה נכונה להבדיל בין אל"ף לעי"ן ובין סמך לתי"ו ושי"ן, ובין וי"ו לבי"ת וכ"ף לקו"ף וכדומה האין מצאנו ידינו ורגלנו להתפלל כהוגן, אך בתפילה י"ל דכיון דתפילה נאמרה בכל לשון לכן אף כשאנו בלשון הקודש כראוי יוצא ידי חובתו.

אך י"ל, דאיתא במסכת פסחים (דף ה), תניא נמי הכי, אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם מערב יו"ט, או אינו אלא ביו"ט עצמו, ת"ל לא תשחט על חמץ דם זבחי, לא תשחט את הפסח ועדיין חמץ קיים דברי ר' ישמעאל, ר"ע אומר אינו צריך הרי הוא אומר אך ביום הראשון תשביתו שאור מבתיכם, וכתוב כל מלאכה לא תעשו ומצינו להבערה שהוא אב מלאכה וכו', אמר רבא שמע מינה מדר"ע תלת, שמע מינה אין ביעור חמץ אלא שריפה, ושמע מינה הבערה לחלק יצאת וכו' עיי"ש.

וכתב הרבינו חננאל וז"ל, ושמעינן מינה הבערה לחלק יצאתה דאי ס"ד ללאו יצאתה תיתי עשה דהשבת חמץ לידחי לאו דהבערה עכ"ל, וכתבו המפ' לפרש כוונתו, דלכאורה קשה דהיאך אפשר לומר עשה דוחה ל"ת הא יו"ט הוה עשה ול"ת כמבואר בכמ"ק בש"ס, וקיי"ל דאין עשה דוחה לתו"ע. אך י"ל, דבחי' הרשב"א יבמות (ג) סד"ה ואינו מחוור לי כתב וז"ל, ומורי ז"ל תירץ דבלאו דמחמר לית ביה העשה דשבתון, דמסתמא תשבות אינו עשה אלא אאבות מלאכות עכ"ל.

ולפי"ז שפיר מובן כוונת הרבינו חננאל, דבשלמא אי ס"ל דהבערה לחלק יצאת והוה מאבות מלאכות ויש בו העשה דשבתון שפיר אמרינן דאינו דוחה דהא קיי"ל דאין עשה דוחה לתו"ע, אבל אי ס"ל הבערה ללאו יצאת דלית ביה העשה דשבתון שפיר י"ל עדל"ת, עיין בישיע"ק חאו"ח (סי' שמ"ו).

ולפי"ז י"ל דהה"נ לגבי מלאכה גמורה שהוא בעשה ול"ת לא איצטרך קרא שלא ישמע לאביו, דזה פשיטא לן דאינו דוחה כיון דשבת הו"ל עשה ול"ת, אך י"ל דהקרא איתא שאמר לו אביו להבעיר אש ואליבא דמאן דס"ל הבערה ללאו יצאת, דכיון שהוא לאו גרידא, שפיר הו"א דיבוא עשה דכיבוד אב וידחה לל"ת דשבת, ולכן איתא קרא דאף בכה"ג לא דחי.

ואיתא בשבת (ב) מנין לחילוק מלאכות וכו', והקשה רש"י (ד"ה ועל כולן) דאמאי לא נילף מבחריש ובקציר תשבות דחייב על חרישה וקצירה לעצמן, וכתב, אי נמי, דמהתם לא גמרינן כיון דחרישה וקצירה הו"ל שני כתובים הבכ"א ואין מלמדין דהוי סגי למיכתב חד עיי"ש.

ובהגהות מראה כהן במסכת ביצה (דף ב) הביא מש"כ האחרונים דהא דפליגי תנאי אי הבערה ללאו יצאת או לחלק יצאת, תליא אי שני כתובים הבכ"א מלמדין או אין מלמדין, דר' נתן ס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין, ולכן אין ללמוד לחלק מבחריש ובקציר ואיצטרך הבערה לחלק, משא"כ ר' יוסי ס"ל דשני כתובים הבכ"א מלמדין, וגמרינן לחלק מבחריש ובקציר, ובהכרח דהבערה ללאו יצאת עיי"ש, וכ"כ בשמן רוקח עמ"ס פסחים (דף כ"ז) עיי"ש.

ובזה יבואר המשך הפרשיות, די"ל דטענת משה היתה למה הרעותה לעם הזה, ואי דעיי"ז יוצמח להם טובה דעיי"ז יצאו

ולהנ"ל י"ל, דאה"נ בסתמא אין מורידין למי שקורין אלפין עיינין וכדומה, אולם בצדיקים שכל תפלתם היתה מתוך התפשטות הגשמיות והיתה שכינה מדברת מתוך גרונו, אצלם הדיבור לא היה שלהם אלא משמיה הוא דיהבי להו, ולכן הוריד רבי את רבי חייא לפני התיבה כי הכיר בו שתפלתו יוצא מאליו, וממילא דיצא התיבות בשלימות כראוי בקול ערב ונעים.

ואפ"ל דמה שאמר ר"ח לר"ש בר רבי דעבי קולך, נתכוון בזה שילך אל אביו ויפציר בו לברכו ולהעתיר בעדו שלא יהא קולו מגונה ועבה, ואמנם הבין ר"ש כוונתו והלך ואמר הדברים לאביו לא כסיפור דברים בעלמא אלא ביקשו שימשיך לו רפואה, וע"ז השיבו רבי דאין לו להצטער בענין קולו כי במדרגתו זוכה שיהא הקול יוצא מאליו כראוי, וז"ש אימא ליה כשאתה מגיע אצל וחיכיתי לה' לא נמצאת מחרף ומגדף, ואעפ"כ הורדתי אותו לפני התיבה משום שהדיבור יוצא מאליו ומבטאו עולה כהוגן, וכמו"כ יהא אצלך שתפלתך תהא במדרגה גבוהה שהשכינה תהא מדברת מתוך גרונו ומעצמו יצא קול נעים וערב כהוגן, ועל כן אין צורך לבקש על הדבר הזה.

ובטעמא דחכמים במס' סנהדרין (סו) דלא ס"ל כאבא שאול, י"ל דלא חשו לזה שמא יבטא השם שלא כראוי, משום דאיתא במדרש חזית (פ"ב א-ה) ע"ה פ' ודגלו עלי אהבה, אמר ר' אחא, ע"ה שקורא לאהבה איבה כגון ואהבת ואויבת אמר הקב"ה ודילוגו עלי אהבה, אמר ר' יששכר, תינוק שקורא למשה משה לאהרן אהרן לעפרן עפרן (בבב"ב הניקוד) אמר הקב"ה וליגלוגו עלי אהבה וכו' עיי"ש.

הרי מזה דאפילו כשאומרים שלא כהוגן בשפת עלגים, מ"מ הקב"ה מקבל הדברים באהבה, ולכן ס"ל לחכמים דאין לחשוש שיהגו את השם שלא כראוי דמ"מ קרי כאן ודילוגו עלי אהבה, אבל אבא שאול ס"ל דדווקא כאשר עכ"פ כונתו בשלימות ומחשבתו לשם שמים אז אמרינן ודגלו עלי אהבה, משא"כ בסתם אנשים יש לחשוש דלא מכווני כראוי וליכא אמתלא זו.

וי"ל דאבא שאול לשיטתיה דס"ל במסכת יבמות (דף ל"ט), הכונס את היבמה לשם נוי ולשם אישול ולשם ד"א כאילו פוגע בערוה וקרוב להיות הולד ממזר, וחכ"א יבמה יבוא עליה מ"מ עיי"ש, ובפשטות י"ל דפליגי בכך אם מצוות צריכות כוונה מה"ת, דאבא שאול ס"ל דכל שאינו מכוון לשם מצוה לא קיים המצוה כלל, לכן ביבמה באיסורא קאי ופוגע בערוה שלא במקום מצוה, וה"נ ס"ל לאבא שאול לגבי הוגה את השם דבעינן לכוון כראוי, ולכן אם כוונתו נקיה שייך לומר ודילוגו עלי אהבה, ולכן יש לחוש שמא לא יכוון כדבעי ובאיסורא קאי ונמצא שם שמים מתחלל.

ובזה יש לפרש מה דכתיב ויאמר משה אל ה' לא איש דברים אנכי וגו' כי כבוד פה וכבוד לשון אנכי, ויאמר אליו מי שם פה לאדם או מי ישום אלם או חרש או פקח או עור הלא אנכי ה' ועתה לך ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר, דמשה אמר דכיון שהוא כבוד

אך בהגיית השם דבעינן שיהא כתיקונו וללא שום דופי, ואין אתנו יודע עד מה לאומרו כראוי, ואפשר שאנו אומרים ב"ת במקום וי"ו, ונמצא דבמקום להזכיר השם יוצא מפיו איזו מילה אחרת ואיך יאמר ע"ז אלקינו, ובפרט לפימש"כ בשו"ת חתם סופר חחו"מ (סי' קצ"ב), שכאשר נקרא השם בנקודותיה גם הה"א האחרונה נרגשת במבטא או כמפיק או בנקודה עיי"ש, ועפ"י כתבי האר"ז"ל יש שינוי בכתיבת השם בין ה"א ראשונה לשניה, ואפשר שמשו"ה יש חילוק במבטאם, וצריך בקיאות יתירה לדעת כיצד לבטאותו כהוגן.

ולפי"ז י"ל דהיינו טעמא דאסור להגות את השם, דחיישינן שיעוות במבטא ולא יאמר כהוגן ונמצא מחרף ומגדף, ולכן חמור עונו שאין לו חלק לעולם הבא, והבאנו מש"כ רש"י לשון עגה לעז שאינו הוגה באותיותיו בלשון הקודש שלנו אלא כשאר לועזין עגה לשון בלעגי שפה עכ"ל, ויש לפרש דהיינו שהאיסור כשאומר את השם ואינו בקי בדקדוק לשון הקודש לבטאותו כהוגן נמצא שאינו אומר בלשון הקודש אלא בלשון לעז.

ויש לבאר בזה מה דאיתא במסכת ע"ז (דף י"ח.) ר' חנינא בן תרדיון הוגה את השם היה, ופריך הגמ' היכי עביד הכי, הלא מי שהוגה את השם אין לו חלק לעולם הבא, ומשני דעביד להתלמד עיי"ש, והקשה בקול הרמ"ז במסכת סנהדרין (סו), על מש"כ התוס' במסכת ע"ז דהוגה את השם היינו בשם בן ד' אותיות, דמאי להתלמד איכא בזה אפילו תינוק יודע לקרותו עיי"ש, ולהנ"ל י"ל, דאמנם לימוד גדול נדרש לדעת ביטוי הנכון לומר את השם בחיתוך האותיות והברה נכונה, וכן יש לפרש הא דאיתא במסכת פסחים (דף ג.) דרבא סבר למידרשיה בפרקיה וכו' עיי"ש בפרש"י, ובחידושי חת"ס (סו) דמאי דרש שייך בזה, ולהנ"ל י"ל דרצה ללמד את מבטא האותיות ואמירת השם בביטוי הנכון והראוי.

ועפ"י"ז י"ל דבר נכון דמה"ט במקדש לא היה שייך האיסור הוגה את השם, דנודע מש"כ האריה"ק בהא דאיתא במסכת יומא (דף ס"ו.), כשהיו שומעים שם המפורש כשהוא יוצא מפי כהן גדול וכו', כי השם היה יוצא מפיו מאליו ע"ד שכינה מדברת מתוך גרונו, וזה סוד מה שנאמר בפרשת יתרו (פרשה כ"א) בכל המקום אשר אזכיר את שמי וגו', דלא אמר תזכיר, ואשר לכך במקדש אשר קדושת המקום השפיע שהשם היה יוצא מאליו בוודאי שהמבטא היה יוצא כראוי ללא תקלה וממילא דלא היה מקום לחשוש.

ובזה יש לבאר מה דאיתא במגילה (סו) א"ל ר' חייא לר"ש בר רבי, אלמלי אתה לוי פסול אתה מן הדוכן משום דעבי קלך, אתא אמר ליה לאבוה, א"ל זיל אימא ליה כשאתה מגיע אצל וחיכיתי לה' (ישעיה ח"ו) לא נמצאת מחרף ומגדף (שהיה קורא לחיתין היה"ן ונראה כאומר והכתי) עיי"ש, ותמוה דאטו דברי קינטורין בעלמא הוא דאהדר ליה, ובתוס' (ד"ה כשאתה) הקשו, דהכא משמע דר' חייא לא הוי מצי לומר חיי"ת, וא"כ היאך הורידו רבי לפני התיבה כשגזר תענית כדאיתא בב"מ (פ"ה.), והרי אין מורידין לא מאנשי בית שאן וכו' עיי"ש.

ובזה א"ש למה נראה הקב"ה לאברהם יצחק ויעקב דוקא בשם אל שד-י, כי בשבילם נקרא הקב"ה שד-י, שאמר לארץ די כדי להיות קצבה אורך ורוחב העולם כמספר שנות האבות, אברהם יצחק ויעקב, שהוא מכוון ת"ק שנים לא פחות ולא יותר.

והנה צריכים להבין, למה אכן לא חשבינן שנות אברהם יצחק ויעקב במספרם הנכונה שהוא תק"ב שנים, וצריך לומר דהנה משו"ה נקראו אבות משום שהכירו את בוראם והם אבות העולם, ואברהם היה ראשון לגרים כדאיתא במסכת חגיגה (דף ג,א), ולכן לא היה אפשר לחשוב אלא אותן השנים שנקראו בהן אבות, דהיינו משעה שאברהם הכיר את בוראו.

ומעתה מובן שפיר לשון הפסוק, וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שד-י, והטעם שנראה להם הקב"ה בשם שד-י כיון שבשבילם אמר לעולמו די, כדי שיהיו מדות הארץ כשנות אבות העולם שהם ת"ק שנים, והוקשה לרש"י קושית היפה מראה הנ"ל, שהרי חיו באמת תק"ב שנים, ולמה גער הקב"ה ואמר די כשהגיע מדת הארץ לשיעור ת"ק שנים, לזה הוסיף לפרש וארא אל האבות, דהיינו שלא נמנו אלא שנותיהם שנקראו בהן אבות, דהיינו כשהכירו את בוראם, לכך ב' שנים הראשונים מחיי אברהם אינן כלל, ונשארו רק ת"ק שנים שני אבות העולם עכ"ד.

ואיתא במסכת ברכות (דף כ"ג,א), איתמר, ר' יוסי ברבי חנינא אמר תפילות אבות תקנום, ר' יהושע בן לוי אמר תפילות כנגד תמירין תקנום עיי"ש, ובספר יד דוד (פרשת תבא) כתב, דזה אי תפלות אבות תקנום או כנגד תמידין תקנום, תליא באם העולם עומד בזכות האבות או בזכות הקרבנות, דאם העולם קיים בזכות הקרבנות אז י"ל דתפילה כנגד תמידין תקנום, אבל אי ס"ל דבזכות האבות העולם קיים, אז י"ל דתפילות אבות תקנום עיי"ש.

ובספר שפע חיים לירח האיתנים ח"א (דף ס"ג), אות ב' כתב, דזה אי תפלה הוא מה"ת או דרבנן תליא אי אמרינן תפלות אבות תקנום או כנגד תמידין תקנום, דלכאורה יש לעיין למ"ד אבות תקנום וכי משום כך נתחייבו בניהם אחריהם בחיוב גמור, והרי מצינו דקיים אאע"ה כל התורה עד שלא ניתנה, ואפ"ה חזר הקב"ה ונתן התורה לישראל בסיני, ומשמע שבגין קבלת אאע"ה עדיין לא חל החיוב על זרעו אחרי, ולפי"ז י"ל דלמ"ד תפלות אבות תקנום לא הוה חיוב תפלה מה"ת אלא דחכמים הם שחייבו להתפלל כעין שהתפללו האבות, אבל למ"ד תפלות כנגד תמידין תקנום, ס"ל דילפינן מקרא דולעבדו בכל לבבכם כמש"כ הספרי (דברים פרשה י"א) ולעבדו בכל לבבכם זו תפלה וכו' עיי"ש. וכ"ה בריש תענית (ב), ומפרש הקרא דלעבדו דרומז על תפלה דהוה בכלל עבודה כעין קרבן, ומשו"ה כנגד תמידין תקנום והוה מה"ת, ולפי"ז בהא קמפלגי דמ"ד תפלות אבות תקנום ס"ל דחיוב תפלה הוא רק מדרבנן, משא"כ למ"ד תפלות כנגד תמידין תקנום ס"ל דחיוב תפלה הוא מה"ת עיי"ש.

פה וכבד לשון, ואינו יכול לבטא את השם כתיקונו, א"כ לא יועיל שליחותו אל פרעה שהרי פרעה לא ישמע את שם השם כהוגן, והשיבו הקב"ה מי שם פה וגו' ואנכי אהיה עם פיך והוריתיך אשר תדבר, רצ"ל, שהדיבור יצא מפיך מאליו דהשכינה תדבר מתוך גרונו, ואינך צריך לחשוש שמא לא תאמר את השם כהוגן.

ולכן כשראה משה שפרעה סירב לשמוע לו וכפר בעיקר לומר מי השם אשר אשמע בקולו, סבר משה בלבו דכ"ז משום שפרעה לא שמע ממנו את מבטא השם כהוגן ולכן החציף פנים, ולכן אמר למה הרעתה לעם הזה למה זה שלחתי דייקא דאני גרמתי בדבר שלא ישמע פרעה ולכן הרע לעם הזה, ואמר לו הקב"ה וידבר אלקים אל משה ויאמר אליו אני ה', כלומר לא כמחשבתך שאתה דברת, אלא הדיבור היה על ידי, ובוודאי שיצאו הדברים כהוגן אלא שהכבדתי את לבו, וממילא מבואר שפיר דמשו"ה שאל המדרש בפרשה הדין מהו שיקרא את השם באותיותיו, אם שרי לסמוך ע"ז שיזכה שהשם יצא מפיו כהוגן עכ"ד.

ועפ"י דרכו י"ל עוד בזה, דבספר יד דוד (בפרשתן) כתב לפרש מה שפירשיו"ל וארא, אל האבות, באל שד-י, הבטחתים הבטחות וכולן אמרתי להם אני אל שד-י עיי"ש, ולכאורה צ"ב פירושו וארא אל האבות, כי מקצר במקום שראוי להאריך, וגם הוא בית המדרש בלא חידוש, כי מאי מחדש דבר מעתה.

ונלענ"ד לומר מלתא בטעמא, למה באמת נראה הקב"ה לשלשה אבות הללו בשם אל שד-י, דהנה שד-י מורה על שאמר לעולמו די כדאיתא במסכת חגיגה (דף י"ב,א), מאי דכתיב אני אל שד-י, אני הוא שאמרתי לעולם די, אמר ריש לקיש בשעה שברא הקב"ה את הים היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה ויבשו וכו' עיי"ש, וצריכים להבין מאיזה טעם וסיבה רצתה הארץ לעשות רצון קונה יותר ממדה שקצב לה.

ונראה לפי"מ דאיתא בירושלמי מסכת ברכות (דף ה,א), דמדות ארץ הוא מהלך ת"ק שנה, כשנות האבות אברהם יצחק ויעקב שחיו ביחד מספר ת"ק שנים, ובזכותם העולם עומד, משו"ה הוי מדת העולם מהלך ת"ק שנים, ומקשה בעל יפה מראה, הלא אברהם יצחק ויעקב חיו תק"ב שנים, אברהם חי קע"ה שנים, יצחק חי ק"פ שנים, ויעקב חי קמ"ז שנים, סך הכל תק"ב שנים, הרי ב' שנים יתירים, ומיישב כי בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו, ותרתי קמיתא לא קא חשיב, כי תחילת בן ג' שנים הכיר את בוראו.

ולפי"ז י"ל, שהארץ סברה וקבלה שמדתה קצובה כנגד שנות אברהם יצחק ויעקב שהם באמת ק"ב שנים, לכך רצתה להרחיב גבולה למשך הילוך עוד ב' שנים, וגער בה הקב"ה ואמר לעולמי די, כי סגי בת"ק שנים, דתרי קמיתא לא קא חשיב מאחר שעדיין לא הכיר אז את בוראו.

ולפי"ז אי ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו תליא בהא, דלמ"ד
הבטה בהפקר קונה, שפיר קנה אברהם את הארץ, משא"כ למ"ד
הבטה אינו קונה לא זכה אברהם בארץ.

וכתב עוד (ש), והא דמהני הבטה לקנות בה הגם שלא עשה
מאומה, היינו כיון ששם מחשבתו ורצונו לזכות בדבר זה סגי בכך
לקנותו שיכנס לרשותו ונעשה שלו, והיינו דמ"ד הבטה בהפקר
קונה ס"ל דמחשבה כמעשה, משא"כ מאן דס"ל דהבטה בהפקר
אינו קונה ס"ל דבעי מעשה בקנין, ומחשבה לא הוי כמעשה
עיי"ש. ומעתה אי ס"ל דאזלינן בטר מחשבה והבטה בהפקר קונה,
א"כ אהני הבטת אברהם לזכות בקנין הארץ וס"ל דארץ ישראל
מוחזקת מאבותינו, משא"כ אי ס"ל דלא אזלינן בטר מחשבה ואין
הבטה קונה בהפקר ולפי"ז לא זכה אברהם בארץ, ולפי"ז ע"כ
דארץ ישראל אינו מוחזקת מאבותינו עיי"ש.

ובספר עיר דוד (אות קפ"ה) כתב, דזה אי אזלינן בטר מעשה או בטר
מחשבה, תליא בפלוגתא אי מצוות צריכות כוונה, דאי אזלינן בטר
מחשבה דהוא העיקר דסוף מעשה במחשבה תחילה, א"כ עיקר
המצוה הוא הכוונה ולכן מצוות צריכות כוונה, משא"כ אי אזלינן
בטר המעשה דהוא העיקר אבל המחשבה הוא דברים שבלב
שאינם דברים, א"כ העיקר הוא מעשה המצוה בפועל ומצוות אין
צריכות כוונה עיי"ש.

ובזה יש לבאר סמיכות הפרשיות, דמשה אמר להקב"ה
למה הרעתה לעם הזה, דאי"ל דיוצמה מזה טובה
לישראל דזה ישלים הזמן, דהא י"ל דחשבינן מלידת יצחק, ועיי"ז
א"ל הקב"ה וארא אל אברהם וגו' באל שד-י, והטעם שנראה להם
הקב"ה בשם שד-י דבשביל האבות נברא העולם, ומינה דמצוות
צריכות כוונה, ולפי"ז אזלינן בטר מחשבה, והבטה בהפקר קני,
ומעתה ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, ואי אפשר לחשוב הגלות
מלידת יצחק, ולכן הוצרכו לקושי השעבוד שישלים הזמן ודו"ק.

וידבר משה כן אל בני ישראל ולא שמעו אל משה מקצר רוח
ומעבדה קשה: ודקדקו המפ' דהתיבות אל משה לכאורה נראה
כמיותר, דהרי כבר כתוב בתחלת הפסוק וידבר משה אל בני ישראל
וגו', עוד צריך להבין הטעם דלא שמעו אל משה מקצר רוח
ומעבדה קשה, דלכאורה אדרבה, משום שהיה להם קושי השעבוד,
היו צריכין יותר לצפות לשמוע את גאולתם.

והנבס"ד, דנודע תמיהת המפרשים על מה שיצאו ישראל ממצרים
אחר רד"ו שנים, הלא הגזירה היתה על ארבע מאות שנים עכ"ק,
אך איתא במד"ר פרשת בא (פרשה ט"ו-א) אמרו ישראל לפני הקב"ה
רבונו העולמים, ארבע מאות שנה אמרת לנו להשתעבד ועדיין לא
שלמו, אמר להם כבר שלמו, שנאמר (שה"ש ב-יא) הנה הסתיו עבר,
ופי' ביפה תואר (שם) דקושי השעבוד הדומה לסתיו השלים הגלות.

ובפרדס דוד (פ' ואתחנן) כתב, דזה אי מצ"כ מה"ת או
מדרבנן תליא אי חיוב תפלה הוא מה"ת או מדרבנן, דהרמב"ם ס"ל
דמ"ע מה"ת להתפלל בכל יום, והרמב"ן ס"ל דתפלה הוא רק
מדרבנן, דפלוגתתם תליא בקרא ולעבדו בכל לבבכם, דבתענית (דף
ג) איתא לאהבה את ה"א ולעבדו בכל לבבכם איזו היא עבודה
שהוא בלב הוה אומר זו תפלה, ולפי"ז אי דרשינן האי קרא לתפלה
לפי"ז ליכא ילפותא לכוונת המצוה ואמרינן דמה"ת א"צ כוונה,
משא"כ אי ס"ל דתפלה הוא מדרבנן, והקרא לא קאי לענין תפלה
והך דתענית אסמכתא בעלמא הוא, א"כ דרשינן קרא ולעבדו בכל
לבבכם על כוונת המצוה ואמרינן דמצ"כ מה"ת עיי"ש.

ומעתה יבואר שייכות שאלת המדרש, דכיון דאמר הכתוב וארא אל
אברהם וגו' באל שד-י, והטעם שנראה להם הקב"ה בשם שד-י
כיון שבשבילם אמר לעולמו די, כדי שיהיו מדות הארץ כשנות
אבות העולם שהם ת"ק שנים, הרי דהעולם עומד בזכות האבות,
ולפי"ז ס"ל תפלות אבות תקנום, ולפי"ז תפלה הוא מדרבנן,
ומצוות צריכות כוונה, ומעתה י"ל דאסור להגות את השם
באותיותיו דאיכא למיחש שמא לא יכוון בה כראוי, ובכה"ג לא
קרינן ביה ודילוגו עלי אהבה, ולכן נתעורר לשאול כענין בהך
מילתא מהו שיקרא אדם את ה' באותיותיו וכו'.

ונודע תמיהת המפרשים על מה שיצאו ישראל ממצרים
אחר רד"ו שנים, הלא הגזירה היתה על ארבע מאות שנים, ותירצו
(א), דקושי השעבוד שעבדו המצריים עמהם שלא כדין השלים
הזמן, (ב), לפימש"כ רשיז"ל פרשת לך (ט"ו-א) עה"פ כי גר יהיה
זרעך, דחשבינן הגלות מלידת יצחק, ומשנולד יצחק עד שישראל
יצאו ממצרים הוה ארבע מאות שנה עיי"ש, וכן בפרשת בא (פרשה
ב-ב) עה"פ ומושב בני ישראל וגו', כתב רשיז"ל וז"ל, אשר ישבו
במצרים אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם, שלשים
שנה וארבע מאות שנה, בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו
ארבע מאות שנה וכו' עיי"ש.

אמנם החיד"א בראש דוד (בפרשתן) כתב, דזהו יתכן רק אם
ארץ ישראל אינה מוחזקת לנו מימות אאע"ה ודר יצחק
בארץ שאינו שלו וסבל עול גלות, אז שפיר י"ל דזמן הגלות התחיל
מלידת יצחק, אבל אם נאמר דא"י מוחזקת היא א"כ לא סבל יצחק
כלום עול הגלות, ושוב אין לומר דהגלות מתחיל ממנו עכ"ד.

ובס' יושב אהלים פ' וארא (דף קל"ג מדפח"ס) כתב בשם המפ',
דאברהם אבינו קנה את הארץ מדין הבטה בהפקר, כדכתיב בפרשת
לך (פרשה י"ג-ד-ט"ו) שא נא עיניך וראה מן המקום אשר אתה שם
צפונה ונגבה וקדמה וימה, כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך
אתננה ולזרעך עד עולם, ויש לפרש דהקב"ה אמר לאברהם
אבינו שיקנה את הארץ בהבטה, כי הקב"ה הפקיע את הארץ מיד
אומות העולם והו"ל הפקר, ושוב זכה בה אברהם אבינו בהבטה
עיי"ש, ובמסכת בבא מציעא (דף קי"ח) פליגי בה תנאי אי הבטה
בהפקר קונה עיי"ש.

תלוי בו ונהגו מאכילתו, לכן לא היה יכול להיות הגאולה אלא על ידי מי שהוא עצמו לא נכלל באותו חטא, ומשה היה נשמתו אחוז בקנה של אדם הראשון ולא נהנה משום אכילה הוא היה ראוי להיות הגואל עיי"ש.

ובתורת משה בפ' בראשית (ב-ג) עה"פ ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי היא נתנה לי מן העץ ואוכל, הביא מה דאיתא בבראשית רבה (י"ט-ס"ה) שחיה סחטה ענבים ונתנה לו עיי"ש, ואיתא בחולין (דף ק"כ), דבש תמרים ויין תפוחים וחומץ סיתוניות (ענבים הנמצאים בגפנים בימות החורף שאין מתבטלין לעולם ועושים מהם חומץ) ושאר מי פירות של תרומה, ר' אליעזר מחייב קרן וחומש (אם אכלן בשוגג), ור' יהושע פوتر, ופליגי לגבי משקין היוצאין ממנו אם הוי כמותו עיי"ש.

וי"ל דתליא בזה, דאי ס"ל כוחו כגופו דמיא א"כ גם המשקין היוצאין הו"ל כגוף האיסור, משא"כ אי ס"ל כוחו לאו כגופו י"ל דרק גוף הדבר נאסר ולא המשקה שאינו כגוף הדבר עצמו, היוצא לנו מזה דמעשה אדה"ר אם נחשב לחטא תליא בזה, דאי ס"ל כוחו כגופו ממילא דגם המשקין היוצאין מהפרי הו"ל כמותו ובכלל האיסור, משא"כ אי ס"ל כוחו לאו כגופו יש מקום לומר דרק הפרי בלבד נאסר ואעפ"י דהמשקה יוצא מכח הפרי לא הוי כגוף הפרי עצמו להחשב בכלל האיסור עיי"ש.

ובספר ברכה משולשת (מאמר ד') הביא מהגר"י אייבשיץ, דהא אם כוחו כגופו תליא אם קנין פירות כקנין הגוף דמי, דקנין פירות היינו שאין לו בעלות על עצם גוף הקרקע אלא על הגידולים והפירות היוצאים ממנה, ולכן אי כוחו כגופו א"כ גם קנין פירות כקנין הגוף דמי, משא"כ אי כוחו לאו כגופו קנין פירות נמי לאו כקנין הגוף דמי עכ"ד.

ובס' קרבן שבת (פ"א סי' ד') כתב, דאי נימא דישמעאל הוה בנו של אאע"ה, א"כ גם הוא בכלל הגזירה דכי גר יהיה זרעך, א"כ חל חובת הגלות על כל זרע אברהם דהיינו יצחק וישמעאל, ובדין שיהא כל אחד מהם משלם מחצית החוב דד' מאות שנה, ונמצא דשפיר השלימו בני ישראל את חלקם בגזירת השעבוד, ולא יצאו ישראל ממצרים קודם הזמן, אך כ"ז הוא דווקא אי אאע"ה שחרר את הגר וגם ישמעאל מתייחס אחר אאע"ה, משא"כ אי לא נשתחררה הגר והו"ל ישמעאל בן האמה דוולדה כמותה שאין מתייחס אחר האב, לא שייך לומר על ישמעאל כי גר יהיה זרעך עכ"ד.

ומבואר בס' קרבן שבת (סו), דזה אי אברהם היה יכול לשחרר את הגר תלוי אי קנין פירות הוה כקנין הגוף, דאיתא בטור אבהע"ז (סי' קנ"ו) דוולד הבא מן השפחה אינו פוטר מן החליצה ומן הייבום, ואם שחרר השפחה קודם לכן אותו וולד פוטר מן החליצה ומן הייבום, וכתב הרב נטרונאי גאון, דדוקא שהשפחה היא שלו אז יש לו רשות לשחררה, ובודאי שחררה קודם שבא עליה, חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, אבל אם אין השפחה שלו אז אין לו רשות לשחררה עיי"ש, ולפי"מ דאיתא בבראשית רבה (פרשה מ"ה-א)

ואיתא בשבת (דף י'), אמר רבא בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, וכתבו התוס' (ד"ה ה"א), ואע"ג דבלא"ה נגזר דכתיב ועבדום וענו אותם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"י זה עכ"ד, הרי דקושי השעבוד הוא בשביל חטא דמכירת יוסף.

אמנם לפי"מ דמבואר במסכת מגילה (דף י"ז) דיעקב נענש במכירת יוסף על מה שלא קיים מצות כיבוד אב כל אותן הכ"ב שנה שהיה בבית לבן עיי"ש, א"כ ל"ש לומר דקושי השעבוד בא על חטא דמכירת יוסף, דהא מכירתו בא לעונש על יעקב, וע"כ דיצאו ממצרים קודם הזמן דקושי השעבוד השלים.

ובייטב לב (פרשת וישלח) כתב, דאף דיעקב אבינו לא קיים מצות כיבוד אב ואם בפועל המעשה, מכל מקום היה מקיים אותו במחשבה, וזה תלוי בפלוגתת הגמרא במסכת כתובות (דף ט.) אי אזלינן בתר מעשה או בתר מחשבה עכ"ד, ולפי"ז נמצא דאי ס"ל דאזלינן בתר מעשה, א"כ לא קיים יעקב אבינו מצות כיבוד אב בפועל.

ומעתה י"ל דלכן נענש ברוגזו של יוסף, ולפי"ז לא חטאו השבטים במה שמכרו את יוסף, ואז שפיר י"ל דקושי השעבוד השלים הזמן, משא"כ אי ס"ל דאזלינן בתר מחשבה, א"כ קיים יעקב אבינו מצות כיבוד אב, ולפי"ז חטאו השבטים במכירת יוסף, וקושי השעבוד בא לכפר על מכירתו.

ואיתא במדרש תנחומא פרשת שמיני (סי' א'), דלכן סירב משה רבינו בשליחות הקב"ה לילך למצרים, דסבר שאהרן ראוי יותר להיות השליח שהוא גדול ממנו עיי"ש. אך כתב בשלה"ק מס' פסחים (דרוש מצה עשירה) שנשמט משה נאצלה קודם בריאת העולם בסוד המחשבה, נמצא דמצד המחשבה משה גדול מאהרן, ומצד המעשה אהרן גדול ממשה, ומשה סירב מחמת שסבר דאזלינן בתר מעשה עכ"ד.

ובזה יבואר, דהנה משה רבינו ע"ה בא לבשר לבני ישראל בשורת הגאולה, והוא יהיה הגואל משום דאזלינן בתר מחשבה, ומצד המחשבה משה עדיף מאהרן, אך בני ישראל לא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה, דאי אזלינן בתר המחשבה, א"כ הרי יעקב אבינו קיים מצות כיבוד אב במחשבה, ולפי"ז חטאו השבטים במכירת יוסף, וקושי השעבוד בא על חטא דמכירת יוסף, ומעתה ליכא למימר דקושי השעבוד השלים הזמן, ולכן לא שמעו אל משה שהוא יהיה הגואל ודו"ק.

ב) עוי"ל, דאיתא במדרש רבה פרשת שמות (א-ב), שהקב"ה אמר למשה אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם עיי"ש, ובספר אבני שוהם בפרשתן (אמ"א א) הביא מש"כ בספר עשרה מאמרות לבאר דברי המדרש, דגלות מצרים היה כדי למרק את זוהמת חטא של אדה"ר, וכל בני ישראל נכללים באותו חטא, כי כל נשמות היו

עה"פ ולה שפחה מצרית, תני לה ולא לו, שהגר שפחת מלוג היתה וכו' עיי"ש, עכצ"ל שישמעאל לאו בכלל זרע יחשב, שלא היה לאברהם רשות לשחרר אותה, שלא היה השפחה שלו. אך לפי"מ שאמרו חז"ל בכתובות (מ"ב) שהבעל אוכל פירות מנכסי מלוג, א"כ למ"ד דקנין פירות קנין הגוף דמי, אז י"ל שיש לו רשות לשחררה, אף שלא היתה השפחה שלו, מ"מ אחרי שהיתה נכסי מלוג והפירות מן אותה שפחה בלא זאת הם שלו, והיינו הבנים שנולד ממנה, וא"כ הגוף ג"כ נקנה לו וכמו שהיה שלו, ויש לו רשות לשחררה, ומעמידן אותו על חזקתו שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, אבל למ"ד דל"ה קנין הגוף, אז לא היה רשות לאאע"ה לשחררה עכ"ד.

ובזה יבואר הכתוב, והנה משה רבינו ע"ה בא לבשר לבני ישראל בשורת הגאולה, והוא יהיה הגואל משום שהוא לא נכלל בחטאו של אדם הראשון, ומוכח מזה דאכילת עץ הדעת נחשב לחטא לאדם הראשון, משום דכוחו כגופו דמיא, וקנין פירות הוי קנין הגוף, ולכן בני ישראל לא שמעו למשה שהוא דוקא צריך לגואלם, והביאו ראיה לדבריהם, **מקוצר רוח ומעבודה קשה**, דאי נימא דקנין פירות הוה קנין הגוף, א"כ שחרר אברהם את הגר וישמעאל נחשב לזרעו של אברהם, וחצי הגלות חל על ישמעאל, א"כ למה הוצרכו לקושי השעבוד שישלים זמן הגלות, וע"כ דאברהם לא שחרר את הגר משום דקנין פירות ל"ה קנין הגוף, ולפי"ז ס"ל כוחו לאו כגופו, ולפי"ז לא חטא אדה"ר, ולכן לא האמינן שהשליחות צריך להיות דייקא על ידי משה, ולכן לא שמעו אל משה ודו"ק.

ג) עוי"ל, עפי"מ ש"כ בס' ארץ חמדה (פ' שמות) עה"פ ויאמר אליו מי שמך לאיש וגו', ובפסוק כי אהיה עמך וגו', דלכן סירב משה לילך בשליחותו של מקום לגאול את ישראל, דסבר בדעתו שאינו ראוי להיות שלוחו של הקב"ה כיון שהוא באה מביאה פסולה, שהרי עמרם נשא את יוכבד דודתו אשר עפ"י תורה אסורה לו, ולכן אינו ראוי לאיצטלא זו עיי"ש.

אמנם בס' שערי שמים (מוכח בכרם חמד פ' כי תשא) כתב, דהרי לכמה רברבתא עד מתן תורה היה לאבותינו דין ב"ג, ואיתא בסנהדרין (מ"ב), כל ערוה שבית דין של ישראל ממיתין עליה, בן נח מוזהר עליה, אין בית דין של ישראל ממיתין עליה (כגון חייבי כריתות אחותו ואחות אביו ואחות אחיו ואשת אחיו אביו ואחות אשתו), אין ב"ג מוזהר עליה דברי ר' מאיר (ר' מאיר אליבא דר' עקיבא אמרה דנפקי ליה ערוה בבני נח מעל כן יעוב איש וגו' והתם חייבי מיתות הוא דכתיב), וחכ"א הרבה ערויות יש (כגון כל חייבי כריתות) שאין בית דין של ישראל ממיתין עליהן, ובן נח מוזהר עליהן (דהרבנן אתרבו בני נח מאיש איש לכל האמור בפרשה ור"מ לא דריש איש איש לרבייה) עיי"ש, וא"כ לשיטת ר"מ דבאין ב"ד ממיתין עליה אין ב"ג מוזהר עליה, א"כ ה"נ באיסור דודתו דהו"ל בכרת ולא במיתת ב"ד, שאין ב"ג מוזהר בה עיי"ש. אמנם כתב שם (שע"ט) ד"ה ולבאר, דפלוגתא ר"מ וחכמים תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דר"מ ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא דרשינן איש איש, ולא איתרבי ב"ג לחייבי כריתות, וחכמים ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם ומרבינן מאיש איש דב"ג הוזהרו אף בערויות שיש בו כרת.

ובספר אמירה נעימה (פרשת ויגש) עה"פ וישאו בני ישראל וגו' כתב, דלכאורה אמאי נענש יוסף על שדיבר סרה על אחיו, הרי כוונתו היתה כדי שאביו יוכיחם על פניהם עיי"ש, וכתב בספר דורש טוב לחנוכה (אופן כ"ג אות י"ג) ליישב, עפי"מ שכתב האור חדש עמ"ס קידושין בפתחה (אות ל), לפרש מה דכתיב בתהלים (פרק ג' ט"ז), ולרשע אמר אלקים מה לך לספר חקי ותשא בריתי עלי פיך ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחרים, דאיתא במסכת ב"מ (דף ל"א) הוכח אין לי אלא פעם אחת מנין שאפילו מאה פעמים ת"ל הוכח תוכיח עיי"ש, והמהרש"א בחד"א במסכת יבמות (דף ס"ה) ד"ה כשם שמצוה) כתב דיליף מיתורא דקרא הוכח תוכיח, והנה הרשע המונע לשמוע בקול מוכיחו משיב באפו ובחמתו הרי כבר עשית שלך והוכחת אותי ועתה מה לך פה עוד להוכיח, והמוכיח אומר כי כן נצטויתי הוכח תוכיח אפילו מאה פעמים, ורשע מה הוא אומר אין עליך חיוב רק פעם אחת להוכיח, והא דהכפיל הכתוב הוכח תוכיח דברה תורה כלשון בני אדם, וזה שאמר מה לך לספר חקי להוכיח רק פעם אחת, ואתה שנאת מוסר ותשלך דברי אחרים שבשביל זה אתה אומר שדברי ג"כ כדבריך דברה תורה כלשון בני אדם, וזה מחמת שאתה שנאת מוסר, וזה שאמר המשורר ותשא בריתי עלי פיך, והיינו בריתי זו התורה כאמור אם לא בריתי יומם ולילה וגו', אתה תשא עלי פיך לומר דברה תורה כלשון בני אדם עכ"ד האור חדש, ולפי"ז י"ל שהוכיח אותם הרבה פעמים דס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם וצריך להוכיח הרבה פעמים, אבל השבטים לא ס"ל כן עכ"ד הדורש טוב.

ובזה יבואר, ולא שמעו אל משה שהוא שלוחו של הקב"ה, דכיון דהוא בא מביאה פסולה אינו ראוי להיות שלוחו של הקב"ה, ואת"ל דברה תורה כלשון בני אדם ולא איתרבי ב"ג לחייבי כריתות, אך מעבודה קשה דהוא בא על חטא דמכירת יוסף משם מוכח דלא דברה תורה כלשון בני אדם, ולכן לא שמעו אל משה ודו"ק.

ד) עוי"ל, דאיתא במד"ר בראשית (פ' ט"ז) מה דבתם רעה הביא יוסף אל אביו, ר' מאיר אומר חשודין הן על אבר מן החי וכו' עיי"ש, וכתב בספר שמע יעקב פ' וישב (דף ק"ט), דהשבטים לא אכלו אבר מן החי אלא חצי שיעור, וס"ל כריש לקיש במסכת יומא (דף ע"ד) דחצי שיעור מותר מה"ת, וכדאיתא במסכת חולין (דף ק"ב), אמר רב, אבר מן החי צריך כזית, מאי טעמא אכילה כתיבה ביה, ובפחות מכזית פטור, אבל לריו"ח דס"ל דחצי שיעור אסור מה"ת, אפילו בפחות מכזית איכא איסורא ככל איסורין שבתורה, ולכן חלק עליהם יוסף משום דס"ל כריו"ח דחצי שיעור אסור מה"ת עיי"ש.

וברש"י עה"ת פרשת לך (פ' ו' ט"ז) עה"פ ויהי ריב בין רועי מקנה אברם ובין רועי מקנה לוט והכנעני והפריזי אז יושב בארץ כתב, לפי שהיו רועי של לוט רשעים ומרעים בהמתם בשדות אחרים, ורועי אברם מוכיחים אותם על הגזל, והם אומרים ניתנה הארץ לאברם ולו אין יורש ולוט בן אחיו יורשו ואין זה גזל, והכתוב אומר והכנעני והפריזי אז יושב בארץ ולא זכה בה אברם עדיין עכ"ד, אמנם לעיל בפסוק (פ' ו' ט"ז) והכנעני אז בארץ פרש"י, שהיה הולך

ונודע תמיהת המפרשים על מה שיצאו ישראל ממצרים אחר רד"ו שנים, הלא הגזירה היתה על ארבע מאות שנים, אך לפימש"כ רשיז"ל פרשת לך (ט"ז-י"ג) עה"פ כי גר יהיה זרעך, דחשבינן הגלות מלידת יצחק, ומשנולד יצחק עד שישראל יצאו ממצרים הוה ארבע מאות שנה עיי"ש, וכן בפרשת בא (פרשה י"ב-מ) עה"פ ומושב בני ישראל וגו', כתב רשיז"ל וז"ל, אשר ישבו במצרים אחר שאר הישיבות שישבו גרים בארץ לא להם, שלשים שנה וארבע מאות שנה, בין הכל משנולד יצחק עד עכשיו היו ארבע מאות שנה וכו' עיי"ש, ואיתא במדרש שוחר טוב תהלים (פרשה י"ח) א"ר שמואל, לפי שהיה הקב"ה מפתה את משה כל שבעת ימי הסנה שילך בשליחות וכו', ואמר להקב"ה, רבון העולם, כבר חשבתי מה שאמרת לאברהם אבינו בין הבתרים ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, ועדיין לא נשלמו, ולא עשו שם אלא מאתים ועשר, א"ל הקב"ה, לא כמו שאתה מחשב לעצמך, שמיום שנולד יצחק הקדמתי להם הקץ ודלגתי אותו, וכן הוא אומר מדלג על ההרים וגו' וכבר נשלם עיי"ש, ולפי"ז לא נצמח לבני ישראל שום טובה במה ששעבדו המצריים בהם.

אמנם החיד"א בראש דוד (פרשת וארא) כתב, דזהו יתכן רק אם ארץ ישראל אינה מוחזקת לנו מימות אאע"ה ודר יצחק בארץ שאינו שלו וסבל עול גלות, אז שפיר י"ל דזמן הגלות התחיל מלידת יצחק, אבל אם נאמר דא"י מוחזקת היא א"כ לא סבל יצחק כלום עול הגלות, ושוב אין לומר דהגלות מתחיל ממנו עכ"ד.

ואיתא במסכת שבת (דף ע"ג), אמר רבא בר מחסיה אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, לעולם אל ישנה אדם בנו בין הבנים, שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף יותר משאר בניו, נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, וכתבו התוס' (ד"ה ה"ג), ואע"ג דבלא"ה נגזר דכתיב ועבדום וענו אותם, שמא לא היה נגזר עליהם עינוי כ"כ אלא ע"ז זה עכ"ד, הרי דקושי השעבוד הוא בשביל חטא דמכירת יוסף.

ובזה יבואר, דהנה משרע"ה בא לבשר לבני" בשורת הגאולה, ובני" לא שמעו למשה משום דהם ידעו דהגזירה היתה על ארבע מאות שנה ואכתי לא הגיע הזמן, ואמר להם משה דשפיר יצאו קודם הזמן, הגם דהגזירה היתה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, משום דהד' מאות שנה חשבינן מלידת יצחק, אך לא שמעו אל משה, דבני ישראל ס"ל דא"י מוחזקת מאבותינו ול"ש לומר דחשבינן מלידת יצחק, והביאו ראיה לדבריהם דא"י מוחזקת מאבותינו, "מקוצר רוח ומעבודה קשה", דהא קושי השעבוד בא על חטא דמכירת יוסף, וע"כ דהצדק הוא עם יוסף דחצי שיעור אסור מה"ת, ושפיר י"ל מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ועכצ"ל דעכו"ם לאו בני כיבוש נינהו, ולא זכו בה הכנעני ע"י הכיבוש, וא"כ נשארה הארץ ביד בני שם, וזכה אברהם בנחלת הארץ כשהבטיחו הקב"ה אף שהיה הכנעני בארץ, וממילא ארץ ישראל היתה מוחזקת בידם, ותו לא שייך לומר דהגלות התחיל מלידת יצחק ואכתי לא הגיע הזמן, ולכן לא שמעו אל משה ודו"ק.

וכובש את ארץ ישראל מזרעו של שם, שבחלקו של שם נפלה כשחלק נח את הארץ לבניו וכו' עיי"ש, ונמצא לפי"ז שבאמת היתה הארץ ביד אברהם שהוא מזרעו של שם, אלא שהכנעני היה כובשה ממנו בכיבוש מלחמה.

וראיתי מבעל השפע חיים זצ"ל דזה אי ארץ ישראל מוחזקת מאבותינו או אינה מוחזקת תליא בזה, דאמרינן בסנהדרין (נ"ט) כל דבר שנאמר לבני נח ולא נשנית בסיני, לישראל נאמרה ולא לבני נח, ומקשינן אדרבה מדלא נשנית בסיני לבני נח נאמרה ולא לישראל (לבני יעקב בעוד שהיו בני נח נאסר להם ולא משבאו לכלל ישראל), ומשני ליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ולא, והרי יפת תואר דלישראל מותר ולעכו"ם אסור, התם משום דלאו בני כיבוש נינהו (לא נתנה ארץ לכבוש כי אם לישראל שאף לישראל לא הותר יפת תואר אלא במלחמה ע"י כיבוש), ומעתה אי אמרינן מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, ומוכח דעכו"ם לאו בני כיבוש מלחמה נינהו, ולפי"ז לא זכו בה הכנעני ע"י הכיבוש, וא"כ נשארה הארץ ביד בני שם, וזכה אברהם בנחלת הארץ כשהבטיחו הקב"ה אף שהיה הכנעני בארץ, וממילא ארץ ישראל היתה מוחזקת בידם. אך לפי"מ דאיתא בגיטין (ל"ג) אמר ר"ל מנין לעכו"ם שקנה את העכו"ם למעשה ידיו, שנאמר וגם מבני התושבים הגרים עמכם מהם תקנו, אתם קונים מהם ולא הם קונים מהם, ולא הם קונים זה מזה וכו', ה"ק ולא הם קונים מזה לגופו, יכול לא יקנו זה את זה למעשה ידיו, אמרת ק"ו עכו"ם ישראל קונה עובד כוכבים עובד כוכבים לא כש"כ, ואימא הני מילי בכספא אבל בחזקה לא, אמר רב פפא עמון ומואב טהרו בסיחון, ופירש"י דחזקה היינו חזקה של עבדות כגון הליבשו הנעילו והרחיצו לרבו, והתוס' (ד"ה אבל) פירשו דקאי על כיבוש מלחמה עיי"ש, ועיין שארית יעקב (פרשת שלח ד"ה וזה טעם), ובמחנה אפרים ה' עבדים (ס"ג) ובספר חידושי חתם סופר עמ"ס גיטין, ובספר שו"ת חת"ס חיו"ד (ס"י י"ט), ובראש דוד (פ' בלק), מבואר מזה דעכו"ם בני כיבוש מלחמה נינהו, ולפי"ז קנאה הכנעני לארץ ע"י כיבושם, א"כ לא היתה הארץ מוחזקת ביד אבותינו עכ"ד השפע חיים זצ"ל.

ובמסכת חולין (דף ל"ג) בתוס' ד"ה הקשו, בהא דאמרינן מי איכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, הרי חצי שיעור מוצר לישראל ולעכו"ם אסור (דלא ניתנו שיעורים לבי"ט), ותיצו דחצי שיעור אסור מה"ת, ולר"ל דס"ל דחצי שיעור מותר מה"ת, לית ליה הך כללא דליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור עיי"ש.

ולפי"ז אי ס"ל חצי שיעור אסור מה"ת, ושפיר נקטינן להא דליכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, וקשיא מיפת תואר דהותרה רק לישראל, וצ"ל דשאני התם דלאו בני כיבוש נינהו, וממילא דהכנענים לא זכו בארץ כשכבשוה מזרעו של שם וארץ ישראל מוחזקת מאבותינו, משא"כ אם ח"ש מותר מה"ת, ומוכח דאיכא מידי דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, וי"ל דה"ה ביפת תואר דלישראל שרי ולעכו"ם אסור, וי"ל דעכו"ם בני כיבוש נינהו, והכנענים זכו בארץ כשכבשוה, וארץ ישראל אינה מוחזקת מאבותינו.

לאוין שיש בו מלקות, אבל חלב טמאה שהוא לאו הבא מכלל עשה, או דנפקא ליה מרבויה דאת הגמל שאין בו מלקות, לא אמרינן ביה טעם כעיקר מה"ת דמהי תיתי, מגעולי מדין וממשרת אין ללמוד עיי"ש, א"כ איסור אבר מן החי דהוא איסור שיש בו מלקות ואמרינן ביה טעם כעיקר מה"ת, א"כ הו"ל איסור מוסיף על איסור עשה דאינו זכות, דלא אסור ביה מה"ת טעמו ולא ממנו עכ"ד.

ולפי"ז י"ל דיוסף והשבטים פליגי בזה, דיוסף ס"ל טעם כעיקר מה"ת, וי"ל דלכך חל איסור אבר מן החי על איסור עשה דאינו זכות, ולפי"ז איסור אבר מן החי לא הוי חידוש, וי"ל דגם באבר מן החי אמרינן דחצי שיעור אסור, משא"כ השבטים ס"ל דטעם כעיקר הוא מדרבנן, והא דאיסור אבר מן החי חל על איסור עשה דאינו זכות, כמש"כ הראש יוסף הנ"ל דגזירת הכתוב הוא דחל כיון דא"א בענין אחר, והו"ל איסור אבר מן החי חידוש, ובחידוש אמרינן דחצי שיעור מותר.

ובמסכת חולין (דף ע"ג:) ברש"י ד"ה לטעם כעיקר כתב, דנזיר וגיעולי עכו"ם הוה ב' כתובים הבאים כאחד, ואין למדין ממנו טעם כעיקר עיי"ש, ועיין בפלתי (ס"ז ע"ג סק"ב) מה שפלפל בזה דלכך טעם כעיקר לאו דאורייתא משום דשני כתובים הבאים כאחד אין מלמדין, אבל אי ס"ל דשני כתובים הבאים כאחד מלמדין, ס"ל טעם כעיקר דאורייתא עיי"ש.

והבאנו מש"כ הערבי נחל הנ"ל דלכך יצאו בני"י ממצרים קודם הזמן משום שעשו תשובה, וזהו רק אי ס"ל דגם על חטא דע"ז מהני תשובה, והבאנו דזה תליא אי ס"ל שני כתובים הבכ"א מלמדין אז איכא ראייה דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וי"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, משא"כ אי ס"ל שני כתובים הבכ"א אין מלמדין אז ליכא ראייה דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ובזה יבואר הכתוב, דהנה משרע"ה בא לבשר לבני"י בשורת הגאולה, ובני"י לא שמעו למשה משום דהם ידעו דהגזירה היתה על ארבע מאות שנה ואכתי לא הגיע הזמן, ואמר להם משה דשפיר יצאו קודם הזמן, הגם דהגזירה היתה ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, כיון שעשו תשובה ונתקיים בהם אחישנה, אך ז"א כיון דהם עבדו ע"ז במצרים ועל חטא דעבו"ז לא מהני תשובה, והביאו ראייה לדבריהם דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, מקוצר רוח ומעבודה קשה, דהא קושי השעבוד בא על חטא דמכירת יוסף, דהצדק הוא עם יוסף דטעם כעיקר הוא מה"ת, ומעתה ס"ל דשני כתובים הבכ"א מלמדין, ומעתה לא מהני תשובה על חטא דע"ז, ולכן לא שמעו אל משה ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ה) עוי"ל, דאיתא במד"ר בראשית (פ"ד-ו), מה דבתם רעה הביא יוסף אל אביו, ר' מאיר אומר חשודין הן על אבר מן החי וכו' עיי"ש, וכתב בספר שמע יעקב פרשת וישב (דף ק"ט), דהשבטים לא אכלו אבר מן החי אלא חצי שיעור, וס"ל כריש לקיש במסכת יומא (דף ע"ד) דחצי שיעור מותר מה"ת, וכדאיתא במסכת חולין (דף ק"ב), אמר רב, אבר מן החי צריך כזית, מאי טעמא אכילה כתיבה ביה, ובפחות מכזית פטור, אבל לריו"ח דס"ל דחצי שיעור אסור מה"ת, אפילו בפחות מכזית איכא איסורא ככל איסורין שבתורה, ולכן חלק עליהם יוסף משום דס"ל כריו"ח דחצי שיעור אסור מה"ת עיי"ש, ולכאורה צ"ב דהלא קיי"ל כריו"ח דחצי שיעור אסור מה"ת, וא"כ אמאי אכלו השבטים ח"ש אבר מן החי דהוא שלא כהלכתא.

והנבס"ד, דהנה הפמ"ג חירוד (ס"ו ס"ב) כתב דבאבר מן החי י"ל דח"ש מותר עיי"ש, ולפי"ז צדקו השבטים במה שאכלו אבר מן החי, דכיון דלא אכלו רק ח"ש, ובאבר מן החי י"ל דח"ש מותר, אך לפי"ז צ"ב מה היתה סברת יוסף שהוציא דבה על השבטים, הלא באבר מן החי אמרינן דח"ש מותר.

ובחידושינו (פרשת אחרי תש"ט) כתבנו סברת מחלקותם, דהנה י"ל הטעם דבאבר מן החי אמרינן דח"ש מותר, עפי"מ שכתבו התוס' במסכת שבועות (דף כ"ג) ד"ה האוכל נבילה וכו' וז"ל, מתוך פ"ה משמע דאיירי אפילו בנתנבלה ביוהכ"פ וכו', והטעם דאיסור יוה"כ לא חל לא מחיים ולא לאחר מיתה, משום דאית ביה איסור עשה דאינו זכות, דכתיב וזבחת ואכלת, מה שאתה זוכה אתה אוכל אבל מה שאי אתה זוכה לא, ולריצב"א לא נראה פי' זה, דא"כ למ"ד בהמה בחייה לאיברים עומדת היכי מצי חייל איסור אבר מן החי על איסור עשה דשא"ז וכו' עיי"ש.

אך בראש יוסף עמ"ס חולין (דף ק"א) ובמקנה עמ"ס קידושין (דף ע"ג) כתבו לתרץ, דכיון דלא משכחת לעולם איסור אבר מן החי רק בקדים לו איסור עשה דאינו זכות, ע"כ דגזייה"ה הוא דחל דהא אי אפשר בענין אחר עיי"ש, ולפי"מ שכתב הפמ"ג בפתיחה כוללת (ח"א אות ט"ו) דגבי איסור בשר בחלב אמרינן דח"ש מותר מה"ת דכיון דהוה חידוש לא ילפינן לה מכל חלב עיי"ש, וכיון דאיסור אבר מן החי הוה חידוש, דבאמת לא הו"ל לחול אעשה דאינו זכות דאין איסור חל על איסור, רק חידוש הוא שחידשה תורה באבר מן החי דחל, וכיון דהוה חידוש לא ילפינן לה מכל חלב ולכן באבר מן החי אמרינן דח"ש מותר.

אמנם בשו"ת יהודה יעלה חירוד (ח"א ס"ו ק"ל) כתב לתרץ קושיית התוס' הנ"ל, עפי"מ ש"כ בשו"ת נובי"ת חאו"ח (ס"ו ס"ו) בישוב דברי הש"ך ביור"ד (ס"ו ק"ח סק"ח) דכיון דטעם כעיקר ילפינן ליה או ממשרת או מגעולי מדין, היינו באיסורים דכוותיהוה לבד שהם